

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв
Кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти

МАТЕРІАЛИ
II ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЧИТАНЬ
ЗА МІЖНАРОДНОЇ УЧАСТІ
ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРКИ ЄВГЕНІЇ КОВАЛЕНКО

«ІДЕЇ СОФІЇ РУСОВОЇ У ВИМІРІ
ЦІННІСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ОСВІТИ:
ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ, ПЕРСПЕКТИВИ»

11 березня 2026 року

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв
Кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти

МАТЕРІАЛИ
II ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЧИТАНЬ
ЗА МІЖНАРОДНОЇ УЧАСТІ
ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРКИ ЄВГЕНІЇ КОВАЛЕНКО

«ІДЕЇ СОФІЇ РУСОВОЇ У ВИМІРІ ЦІННІСНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ ОСВІТИ:
ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ, ПЕРСПЕКТИВИ»

11 березня 2026 року

Ніжин 2026

Рекомендовано Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол №10 від 29.03.2025 р.

Редакційна колегія:

Новгородська Юлія Григорівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Самойленко Олена Володимирівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

I-24 **Ідеї Софії Русової** у вимірі ціннісних трансформацій освіти: історія, сучасність, перспективи: Матеріали II Всеукраїнських педагогічних читань за міжнародної участі пам'яті професорки Євгенії Коваленко. 11 березня 2026 року. м. Ніжин / за ред. Ю. Г. Новгородської, О. В. Самойленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2026. 369 с.
DOI ПУРСН-11-03-2026

До збірника увійшли тези доповідей, поданих на II Всеукраїнські педагогічні читання за міжнародної участі пам'яті професорки Євгенії Коваленко «Ідеї Софії Русової у вимірі ціннісних трансформацій освіти: історія, сучасність, перспективи» (11 березня 2026 року). У збірнику матеріалів педагогічних читань опубліковано наукові тези, аналітичні розвідки та дискусійні публікації, що репрезентують результати сучасних педагогічних досліджень і наукових пошуків у контексті осмислення та розвитку ідей видатної української педагогині Софії Русової. Матеріали збірника відображають різноманітність сучасних наукових підходів до осмислення педагогічної спадщини Софії Русової та окреслюють перспективи її подальшої інтерпретації й практичного застосування в умовах розвитку української та європейської освіти.

Збірник видано в авторській редакції мовою оригіналу. За точність викладеного матеріалу, достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на джерела та інших відомостей відповідають автори публікацій.

Розраховано на здобувачів освіти, педагогічних працівників закладів загальної середньої, професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти, співробітників наукових установ.

<i>Кириленко Аліна</i>	
ІГРОВІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ: ГУМАНІСТИЧНІ ОРІЄНТИРИ ПЕДАГОГІКИ СОФІЇ РУСОВОЇ.....	95
<i>Коваль Олена</i>	
РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	99
<i>Козак Марія</i>	
СІМЕЙНО-ЦЕНТРОВАНИ ПІДХОДИ У СИСТЕМІ РАННЬОГО ВТРУЧАННЯ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ СОФІЇ РУСОВОЇ.....	105
<i>Костенко Владислава</i>	
КОНЦЕПЦІЯ ВИХОВАННЯ СОФІЇ РУСОВОЇ ТА ПРИНЦИПИ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА НУШ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	108
<i>Кочерга Ольга</i>	
ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО ВЧИТЕЛЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНИ СОФІЇ РУСОВОЇ	112
<i>Кривчук Макарій</i>	
УПРАВЛІНСЬКІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У СФЕРІ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ	118
<i>Листопад Олексій, Мардарова Ірина, Гуданич Наталія</i>	
ГУМАНІСТИЧНО-АКСІОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ СОФІЇ РУСОВОЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	121
<i>Лосєва Наталія</i>	
САМОРОЗВИТОК ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА ТА ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ.....	126
<i>Ляшенко Анжеліка</i>	
МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ГПД У КОНТЕКСТІ ЦІННІСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ОСВІТИ ТА ІДЕЙ СОФІЇ РУСОВОЇ...130	
<i>Матвієнко Світлана</i>	
СОФІЯ РУСОВА ПРО ВАЖЛИВІСТЬ ЕКСКУРСІЙНОЇ СПРАВИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ	135
<i>Михайлишин Галина</i>	
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДІТЕЙ У СИСТЕМІ ВИХОВАННЯ СОФІЇ РУСОВОЇ	139
<i>Никонець Сергій</i>	
ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ, РОДИНИ ТА ГРОМАДИ: РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ СОФІЇ РУСОВОЇ В ОСВІТНІЙ	

3. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освіті. Київ : Педагогічна думка, 2017. 304 с.
4. Лунячек В.Е. Управління розвитком освітньої організації. Харків : Основа, 2014. 256 с.
5. Сисоєва С.О. Інноваційні технології навчання. Київ : Міленіум, 2015. 324 с.
6. Биков В.Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 70, № 2. С. 1-16.
7. OECD. PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education. Paris : OECD Publishing, 2023.
8. Ляшенко О.І. (ред.). STEM-освіта: методичні засади розвитку. Київ : Інститут модернізації змісту освіти, 2016. 96 с.

ГУМАНІСТИЧНО-АКСІОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ СОФІЇ РУСОВОЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Листопад Олексій, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Мардарова Ірина, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Гуданич Наталія, докторка філософії в галузі освіти, старша викладачка кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

В умовах євроінтеграційних прагнень України особливої актуальності набуває переосмислення національної педагогічної спадщини крізь призму сучасних ціннісних орієнтирів. Звернення до історико-педагогічного досвіду уможливорює не лише збереження культурно-освітньої ідентичності, а й експлікацію концептуальних ідей, релевантних завданням модернізації вітчизняної освіти в

руслі загальноєвропейських тенденцій. У зв'язку з цим важливим науковим завданням постає осмислення потенціалу української педагогічної думки як джерела гуманістичних та демократичних ідей, що можуть слугувати теоретичним підґрунтям для подальших освітніх реформ [4].

Особливе місце в історії вітчизняної педагогічної думки посідає Софія Русова, концептуальні засади педагогічної діяльності якої ґрунтувалися на пріоритеті духовно-моральних цінностей, національної самобутності та всебічного розвитку вільної творчої особистості. Її педагогічна система органічно поєднує національний і загальнолюдський виміри, що зумовлює її евристичний потенціал і релевантність для сучасного європейського освітнього дискурсу. Актуалізація гуманістично-аксіологічної парадигми педагогічної спадщини С. Русової сприяє поглибленню теоретико-методологічних засад реформування освіти та обґрунтуванню ціннісно орієнтованої освітньої політики [6].

Гуманістично-аксіологічний зміст педагогічної концепції Софії Русової визначається її послідовною орієнтацією на особистість дитини як найвищу цінність освітнього процесу та самодостатній духовно-моральний феномен. У центрі педагогічного світогляду С. Русової перебуває ідея самоцінності дитинства, яке розглядається не лише як підготовчий етап до дорослого життя, а як повноцінний період становлення індивідуальності, формування світоглядних орієнтирів і моральних засад особистості. Такий підхід засвідчує аксіологічну спрямованість її концепції, у межах якої освіта постає передусім як простір розвитку ціннісної сфери особистості [1].

Центральною ідеєю педагогічної системи С. Русової є дитиноцентризм, що передбачає врахування природних потреб, вікових та індивідуальних особливостей, рівня психофізичного розвитку і соціального досвіду кожної дитини. Йдеться про створення таких педагогічних умов, які забезпечують актуалізацію внутрішнього потенціалу особистості, розвиток її здібностей, нахилів і творчих можливостей. Дитина постає як активний суб'єкт освітнього процесу, здатний до самопізнання, самовираження та здійснення відповідального вибору [5].

Освіта, за С. Русовою, має ґрунтуватися на повазі до гідності дитини, підтримці самостійності мислення, ініціативності та творчої активності, а не на авторитарному впливі чи формальному засвоєнні знань. Педагог постає не як

носій безапеляційної істини, а як наставник і партнер у процесі розвитку особистості. Така позиція відображає гуманістичний характер її педагогіки, зорієнтованої на формування внутрішньо вільної, морально зрілої та соціально відповідальної особистості [5]. Отже, гуманістично-аксіологічний зміст концепції С. Русової виявляється у визнанні пріоритету духовних і моральних цінностей, утвердженні принципу поваги до особистості дитини та створенні умов для її гармонійного й цілісного розвитку, що зумовлює актуальність цієї педагогічної спадщини в сучасному освітньому просторі.

Пріоритет духовно-моральних цінностей посідає чільне місце в педагогічній спадщині Софії Русової та визначає аксіологічну спрямованість її освітньої концепції. Виховання в її трактуванні постає не лише як процес інтелектуального зростання чи набуття системи знань, а передусім як цілеспрямоване формування моральної свідомості, внутрішньої культури та особистісної відповідальності. Такий підхід засвідчує інтеграцію етичного й освітнього вимірів, у межах якої духовність постає фундаментальним чинником гармонійного розвитку особистості [3].

С. Русова послідовно наголошувала, що справжня освіта неможлива без опори на систему стійких моральних орієнтирів, які визначають характер і поведінку особистості. Добро, справедливість, праця, любов до рідної культури й народу вона розглядала як базові засади духовного становлення дитини, що забезпечують формування її світоглядної цілісності та громадянської зрілості. Виховання, позбавлене морального змісту, на її переконання, втрачає гуманістичну сутність і не здатне забезпечити розвиток цілісної особистості [3].

Особливої ваги в її концепції набуває ідея органічного поєднання духовно-моральних цінностей із національно-культурними традиціями. С. Русова вбачала у вихованні любові до рідної мови, історії та культури не лише засіб формування національної ідентичності, а й чинник утвердження загальнолюдських гуманістичних ідеалів. Особливої актуальності в контексті дослідження набуває ідея національного виховання в педагогічній спадщині Софії Русової, яка органічно поєднує національну самобутність із загальнолюдськими гума-

ністичними ідеалами. У її концепції національна ідентичність не інтерпретується як ізольований чи замкнений феномен, а постає як духовно-культурна основа розвитку особистості, що забезпечує її внутрішню цілісність і соціальну відповідальність. Водночас вона не протиставляється універсальним цінностям, а розглядається як їх природне й змістове доповнення.

С. Русова наголошувала, що справжнє виховання має ґрунтуватися на рідній мові, культурі, історичній пам'яті та традиціях народу, оскільки саме вони формують світоглядні орієнтири дитини й сприяють становленню її громадянської позиції. Проте національний компонент у її педагогічній системі не має ознак культурної замкненості чи ізоляціонізму. Навпаки, він постає підґрунтям для відкритого діалогу культур і взаємозбагачення в європейському та світовому освітньому просторі.

Такий підхід забезпечує гармонійне поєднання культурної спадщини народу з ідеалами гуманізму, демократії та міжкультурної взаємодії. У цьому виявляється стратегічна далекоглядність С. Русової, оскільки її концепція національного виховання корелює із сучасними європейськими тенденціями збереження культурного різноманіття за одночасного утвердження спільних ціннісних орієнтирів. Отже, ідея національного виховання в її педагогічній спадщині має виразний гуманістично-аксіологічний характер і зберігає актуальність в умовах сучасних освітніх трансформацій.

Результати дослідження засвідчують, що освіта у трактуванні С. Русової постає як простір формування вільної та відповідальної особистості, здатної до саморозвитку, громадянської активності та морального вибору. Її педагогічна парадигма передбачає виховання людини, яка усвідомлює власну гідність, поважає інших і діє відповідно до внутрішніх ціннісних переконань, що зумовлює співзвучність цієї спадщини сучасним тенденціям трансформації європейського освітнього простору [5].

Проведений аналіз педагогічної спадщини Софії Русової засвідчує її концептуальну співзвучність із сучасними тенденціями трансформації європейського освітнього простору, що виявляється передусім у площині гуманізації

освіти, що ґрунтується на визнанні прав дитини, її гідності, свободи та унікальності. Ідеї С. Русової щодо поваги до особистості дитини, створення сприятливого морально-психологічного клімату та розвитку творчих здібностей корелюють із сучасними європейськими підходами до імплементації прав людини в освітньому просторі [1].

Узагальнення результатів дослідження дає підстави стверджувати, що педагогічна спадщина Софії Русової має виразний гуманістично-аксіологічний потенціал, який ґрунтується на визнанні самоцінності особистості, пріоритеті духовно-моральних орієнтирів, органічному поєднанні національних і загальнолюдських цінностей. Її концепція дитиноцентризму, свободи та відповідальності особистості репрезентує цілісну педагогічну парадигму, що інтегрує виховання, навчання і культурну ідентичність у єдиному ціннісному просторі.

Список використаних джерел

1. Джус О. В. Творча спадщина Софії Русової періоду еміграції; Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2002. 260 с.
2. Зайченко І. В. Педагогічна концепція С. Ф. Русової : монографія Київ : Ліра-К, 2016. 214 с.
3. Коваленко Є. І., Пінчук І. М. Освітня діяльність і педагогічні погляди Софії Русової. Ніжин: Аспект, 1998. 212 с.
4. Листопад О., Мардарова І. Особливості викладання навчальної дисципліни «Історія дошкільної педагогіки» у професійній підготовці майбутніх вихователів. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету : збірник наукових праць. Серія: Педагогічні науки*. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2021. Вип. 53, С. 118–125. DOI: [https://doi.org/10.31909/26168812.2021-\(53\)-14](https://doi.org/10.31909/26168812.2021-(53)-14) (дата звернення: 25.02.2026).
5. Мельник О. Є. Актуалізація освітньо-філософської спадщини С. Русової в умовах реформування української освіти : [монографія]. Чернігів : Десна, 2013. 131 с.
6. Якименко С. І., Міленіна Г. С. Педагогічні ідеї Софії Русової та Марії Монтессорі: порівняльний аналіз: монографія Київ : Слово, 2015. 293 с.

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ

II ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЧИТАНЬ
ЗА МІЖНАРОДНОЇ УЧАСТІ
ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРКИ ЄВГЕНІЇ КОВАЛЕНКО

«ІДЕЇ СОФІЇ РУСОВОЇ У ВИМІРІ ЦІННІСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ОСВІТИ:
ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ, ПЕРСПЕКТИВИ»

Підписано до друку

Формат 60x84/16

Папір офсетний

Гарнітура Times New Roman

Ум. друк. арк. 21,39

Тираж ел. вид.

Замовлення №

Обл.-вид. арк. 17,92

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3^А
(04631) 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.